

مطالعه روند پژوهش‌ها در مدیریت با تأکید بر مفهوم رهبری و دلالت‌های آن در مدیریت و رهبری آموزشی: تجزیه و تحلیل کتابشناختی

دریافت مقاله: ۱۳۹۸/۴/۱۶؛ پذیرش مقاله: ۱۳۹۹/۱/۲۹

علی ستاری^{*}، روح اله خداپنده لو^۱ و معصومه لشگری^۲

چکیده

هدف: هدف از انجام این پژوهش، مطالعه روند پژوهش‌ها در مدیریت با تأکید بر مفهوم رهبری به‌منظور بهره‌گیری از دلالت‌های آن در مدیریت و رهبری آموزشی بوده است.

مواد و روش‌ها: پژوهش با استفاده از روش نقشه‌برداری و تجزیه و تحلیل کتابشناختی با استفاده از داده‌های موجود در پایگاه داده WOS انجام شد. ساختار و الگوهای اطلاعات مبادله شده در زمینه پژوهش‌های رهبری و نیز تفسیر رابطه بین کلمات کلیدی به‌کار رفته در پژوهش‌ها، با بهره‌گیری از نرم‌افزار VOSviewer استخراج و تحلیل شد. جامعه آماری شامل ۶۵۴۰ مقاله بود که اغلب شامل مقالات باکیفیت و با ضریب تأثیر بالا بودند.

بحث و نتیجه‌گیری: نتایج نشان داد تعداد مقالات رهبری از سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۸ روندی افزایشی داشته است. مقالات بیشتر در قالب مقالات کامل پژوهشی و مقاله کنفرانس ارائه شده بود. پراستنادترین نشریات به ترتیب به کشورهای آمریکا، کانادا و انگلستان و به دانشگاه‌های مینه سوتا، ویسکونسین و منچستر تعلق داشت. بیشترین همکاری‌های بین‌المللی در انتشار مقالات را به ترتیب کشورها و پژوهشگران آمریکا، چین، انگلستان و استرالیا انجام داده‌اند. در خزانه کلمات کلیدی به‌کاررفته در پژوهش‌ها، مفهوم رهبری عمدتاً در تعامل با مفاهیم کارآیی، فلسفه، فلسفه علم، اخلاق، دانش، چشم‌انداز، ایده‌ها و نوآوری به‌کار رفته است. از مجموع داده‌های ارائه شده می‌توان دریافت که اولاً توجه به مفهوم رهبری در طول زمان افزایش یافته است. ثانیاً مفهوم رهبری بیشتر با مفاهیم ذهنی تلفیق یافته است. این امر نشانگر ضرورت توجه به مفاهیم و رویکردهای ذهنی و زبانی در پژوهش‌های مدیریت و رهبری آموزشی است.

کلید واژه‌ها: تحلیل کتابشناختی، رهبری، رهبری آموزشی، مدیریت.

* نویسنده مسئول: استادیار گروه مدیریت و برنامه‌ریزی آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه الزهرا (س)، تهران، ایران.
alisattari@alzahra.ac.ir

۱. استادیار گروه تکنولوژی‌های یادگیری، دانشکده آموزش، دانشگاه سلطان قابوس، عمان.

۲. دانش آموخته‌ی کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه الزهرا، تهران، ایران.

مقدمه

بررسی روند تحولات مربوط به موضوعات و مفاهیم تخصصی به‌ویژه بررسی روند پژوهش پیرامون مفاهیم کلیدی علوم و دانش‌ها امری ضروری است. چرا که این امر نظرگاه جامعی در ارتباط با چگونگی بسط و گسترش یک دانش، مفاهیم آن و یا چگونگی زوال و فراموشی آن به دست می‌دهد. هم‌چنین به پژوهشگران کمک می‌کند تا به آخرین نتایج و وضعیت دانش فعلی در حیطه تحت بررسی دسترسی پیدا کنند. گوردون^۱ و یوکل^۲ (۲۰۰۴) در تحلیل مطالعات رهبری که تا اوایل قرن بیست و یکم و به‌منظور ترسیم وضعیت آینده در مطالعات رهبری انجام داده‌اند، نتیجه می‌گیرند که باوجود نیم‌قرن تلاش در پژوهش‌های رهبری که برای بهبود عملکرد سازمان انجام گرفته، توفیق خوبی حاصل نشده است. آن‌ها وجود چنین مسئله‌ای را به چهار علت نسبت می‌دهند. اولین علت هم‌گرایی کم میان پژوهشگران در مسیر مفهوم‌سازی مشترک از مفهوم رهبری مؤثر است. دومین علت آن است که رهبری به‌جای این‌که در سطوح بالای سازمان و در سطحی استراتژیک جهت‌گیری شود بر سطوح پایین سازمان تمرکز یافته و بر امورات جزئی متمرکز شده است. علت سوم به تأکید بیش از حد پژوهش‌ها بر یافتن پیش‌بینی‌کننده‌های جهانی دریافتن رهبر مؤثر بازگشت داده می‌شود. دلیل چهارم این است که اکثر نظریه‌های رهبری به‌جای تبیین فرآیندهای اساسی رهبری بر پیش‌بینی نتیجه تأثیر متغیرها تمرکز یافته‌اند. آن‌ها معتقدند که در این راستا ما نیازمند پژوهش‌هایی هستیم که به شیوه‌ای روایتی و در قالب نقشه‌های دیداری و قابل مشاهده به‌صورت پژوهش‌های فرآیندی انجام شوند. گوردون و یوکل معتقدند که پژوهش‌های فرآیندی، به دنبال ارزیابی چگونگی پیشرفت یک پدیده در طول زمان هستند. (همان) در این راستا با توجه به اهمیت موضوع و مفهوم رهبری، داده‌هایی که نشان‌دهنده وضعیت کلی این مفهوم در پژوهش‌ها با توجه به ملاک‌های کلی مطالعه روندها کمتر توجه شده است. لذا اطلاعاتی روایتی و کتابشناختی که جامع‌تر بوده و مواردی همچون میزان مقالات در طول زمان، نوع و قالب نشریات، کشورها، دانشگاه‌ها، مؤسسات، نشریات و همکاران تولیدکننده پژوهش‌ها را در برگیرد کم است. به‌ویژه آن که در ارتباط با رهبری آموزشی، داده‌هایی که بتواند زمینه‌ساز دریافت دلالت‌هایی برای رهبری آموزشی باشد در دست نیست. در نتیجه اطلاعات کلی و روایت گونه و دیداری از نتایج مطالعات رهبری که حاصل اطلاعات دقیق در خصوص هر یک از ملاک‌های یاد شده در بالا باشد، وجود ندارد و یا جامع نیست؛ اطلاعاتی که بتواند برای پژوهشگران و دست‌اندرکاران حوزه مدیریت و رهبری به‌ویژه افراد و گروه‌های مرتبط با مدیریت و رهبری آموزشی الهام‌بخش باشد. به دنبال مسأله یاد شده پژوهشگران بر آن

1. Gordon

2. Yukl

مطالعه روند پژوهش‌ها در مدیریت با تأکید بر مفهوم رهبری و دلالت‌های آن در مدیریت و رهبری آموزشی... ۱۲۳

شدند تا پژوهش حاضر را انجام دهند. به دنبال مسأله اخیر یعنی کمبود مطالعات در زمینه بررسی فرآیندهای اساسی در مطالعات رهبری و کمبود مطالعات نقشه‌برداری و دیداری، در این مقاله سعی شده تا وضعیت مفهوم رهبری به شکلی روایتی و دیداری و در طول زمان بررسی شود. این پژوهش با هدف اصلی، مطالعه روند پژوهش‌ها در مدیریت با تأکید بر مفهوم رهبری بر اساس تجزیه و تحلیل کتابشناختی^۱ و استفاده از نتایج و دلالت‌های آن در مدیریت و رهبری آموزشی صورت گرفته است. به دنبال هدف یاد شده سؤال کلی پژوهش این است که پژوهش‌های مدیریت با تأکید بر مفهوم رهبری طی سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۸ چه روندی را طی نموده و چه تحولاتی را به خود دیده است؟ در این راستا، پژوهشگران درصدد پاسخ دادن به سؤالات جزئی زیر بوده‌اند:

- میزان مقالات با توجه به مفهوم رهبری در طول زمان چه تحولی را به خود دیده است؟
- نوع و قالب نشریاتی که مفهوم رهبری را موضوعی برای انتشار در نظر گرفته‌اند چیست؟
- پر استنادترین نشریات کدامند؟ و در کدام کشورها قرار دارند؟
- کدام دانشگاه‌ها و پژوهشگران دارای بیشترین مقاله پیرامون مفهوم رهبری بوده‌اند؟
- بیشترین همکاری‌ها میان پژوهشگران و برترین کشورها در همکاری میان پژوهشگران چه وضعیتی را داشته است؟
- پرکاربردترین کلمات در میان کلمات کلیدی پژوهشگران چه بوده است؟
- کدام کلمات کلیدی بیشترین میزان ارتباط و همراهی را با مفهوم رهبری داشته‌اند؟
- وضعیت توجه به مفهوم رهبری در میان کلمات کلیدی در طول زمان چگونه بوده است؟
- دلالت‌های ضمنی روند پژوهش‌های رهبری برای مدیریت و رهبری آموزشی چه می‌تواند باشد؟

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

رهبری برای همه جوامع و سازمان‌ها برای رسیدن به مطلوبیت‌های اساسی (چشم‌انداز، ارزش، رسالت، اهداف) مهم است. پژوهشگران بیان می‌دارند که رهبری، توانایی اثر گذاشتن بر نگرش‌ها، توانایی‌ها و باورهای کارکنان در جهت رسیدن به مطلوبیت‌های اساسی سازمان است (پان، ونگ، ژو و چان^۲، ۲۰۱۸). بر این اساس رهبری اثربخش در جوامع و سازمان‌ها از جمله مؤسسات آموزش و پرورش، عامل اصلی و اساسی در ایجاد همسویی و همدلی میان افراد سازمان است.

رهبران مؤثر کسانی هستند که بتوانند افراد متفاوت را در زیر یک چتر فکری و در جهتی واحد گرد آورند و این درک را ایجاد کنند که آنچه اعتبار و ارزش دارد، روح جمعی است که باید در یک مجموعه یا سازمان حاکم باشد (هیلدبرند^۱، ۲۰۱۷).

طرح موضوع رهبری آموزشی به‌عنوان یکی از کارکردهای مهم و اصلی مدیران آموزشی را می‌توان به دهه‌های ۱۹۲۰ و ۱۹۳۰ و اوج حاکمیت تفکر مدیریت علمی منسوب دانست. بنابر اقتضای زمان، به‌تدریج در اواخر دهه‌ی ۱۹۳۰، کابری^۲ نقطه آغاز گرایش به یک رویکرد انسانی تحت عنوان رهبری آموزشی و همپای او نیولن^۳ در سال ۱۹۳۴ نویدبخش شروع دوره علمی جدیدی شد. دوره بعد از جنگ جهانی دوم را دوره‌ای از تغییرات اساسی همراه با افزایش تعداد دانش‌آموزان، گرایش به تمرکزگرایی^۴ و فناوری‌های پیشرفته می‌نامند. ارمغان این تحولات برانگیختن نوآوری‌ها و بهبود وضعیت آموزشی در آمریکا و برخی از کشورها است (ناسون^۵، ۲۰۱۱). از این‌رو در برهه‌ای از تاریخ، رهبری آموزشی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین مفاهیم رهبری در کشورهای انگلیسی‌زبان (انگلستان، آمریکای شمالی، استرالیا و نیوزلند) مطرح شد (کاپارو^۶، ۲۰۱۴).

به اعتقاد هوی و میسکل^۷ (۲۰۰۸) رهبری آموزشی یک نوع رهبری است که بر مسئولیت هسته‌ای مدرسه یعنی آموزش و یادگیری از طریق تعریف چشم‌انداز مدرسه، مدیریت برنامه آموزشی و ارتقای فضای یادگیری مدارس تمرکز می‌یابد. در سال‌های اخیر هالینگر و مورفی^۸ (۲۰۱۳) جامع‌ترین تعریف را از رهبری آموزشی ارائه نمودند. آن‌ها بر این باورند که امروزه رهبری آموزشی به‌عنوان فرآیند نفوذ قلمداد می‌شود که از طریق آن رهبران جهت و مسیری را برای مدرسه، ترغیب کارکنان، هماهنگی استراتژی‌های کلاس باهدف بهبود آموزش و یادگیری فراهم می‌کنند.

کینگ^۹ (۲۰۰۲) چنین بیان می‌دارد که نقش یک رهبر آموزشی، به تعداد شیوه‌های معنی‌دار، متفاوت از نقش یک مدیر سنتی در مدارس است. مدیر بیشتر زمان خود را صرف انجام کارهای اداری می‌کند؛ درحالی‌که رهبر آموزشی باید نقش خود را بازتعریف کند تا نخست به‌عنوان یک یادگیرنده در جامعه در حال تلاش برای تعالی آموزش تغییر یابد. انتظارات مدیران از خواسته‌های مدیریت و کنترل به خواسته‌های رهبر آموزشی به‌عنوان کسی

1. Hildebrand
3. Newlon
5. Nason
7. Hoy & Miskel
9. King

2. Cabelly
4. Centralization
6. Kaparou
8. Hallinger & Murphy

مطالعه روند پژوهش‌ها در مدیریت با تأکید بر مفهوم رهبری و دلالت‌های آن در مدیریت و رهبری آموزشی... ۱۲۵

که توانایی توسعه کارکنان، مشارکت والدین و پیشرفت دانش‌آموزان را دارد، تغییر کرده است. بلاس و بلاس و فیلیپس^۱ (۲۰۱۰) چنین استدلال می‌کنند که در کنار مسئولیت‌های گذشته مدیران، مسئولیت‌ها و فعالیت‌های جدیدی به نقش مدیران افزوده شده است. مدیران نقشی کلیدی در توسعه و نگه‌داری استانداردهای تحصیلی در مدارس ایفا می‌کنند.

با نظر به سوابق، تعریف و نقش یادشده از مفهوم رهبری، تاکنون نتایجی در مطالعات رهبری آموزشی حاصل شده است که توجه به آن‌ها جالب است. هایگینز و بون^۲ (۲۰۱۱) نتایج مطالعات در رهبری آموزشی را به شرح زیر گزارش می‌کنند:

- تأثیر مثبت بر بهبود عملکرد مدارس
- موفقیت و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان
- توسعه و تعهد معلمان
- ارتقای کیفیت یادگیری دانش‌آموزان
- ارتقای تدریس و یادگیری و مدیریت برنامه‌های درسی

با نظر به نتایج یادشده توجه به مفهوم رهبری آموزشی بیش از پیش لازم می‌آید و ضرورت همسویی اقدامات از سوی مدیران آموزشی با رویکرد به مفهوم رهبری آموزشی را موجب می‌شود. به عقیده مستری^۳ (۲۰۱۳) نقش رهبر آموزشی می‌تواند به‌عنوان آن دسته از اقداماتی که مدیران بر عهده می‌گیرند تا ارتقای پیشرفت یادگیری دانش‌آموزان را ارتقا دهند، تعریف شود. نهایت اینکه رهبری آموزشی بر مسئولیت‌های هسته‌ای مدیر مدرسه همچون آموزش، یادگیری از طریق بینش، رسالت و اهداف، مدیریت برنامه‌های آموزشی و ارتقاء جو مدرسه متمرکز است. لذا مدیران باید به‌عنوان یک رهبر آموزشی نوآور مهارت، توانایی و تعهد لازم را دارا باشند تا مدرسه به اثربخشی نائل شود. پژوهشگران و کارگزاران بر این باورند که رهبری آموزشی می‌تواند ابزار بسیار مفیدی برای خلق محیط یادگیری و آموزشی اثربخش باشد (ماناسه^۴، ۲۰۱۶). بنابراین، با نظر بر اهمیت موضوع رهبری آموزشی و جهت‌گیری اخیر مبنی بر احیای نقش مدیران به‌عنوان رهبران آموزشی، این پژوهش پیرامون بررسی روند کتابشناختی مفهوم رهبری به‌منظور ترسیم نظرگاهی کلی از انجام مطالعات و دلالت‌های آن‌ها در رهبری آموزشی انجام می‌شود.

در راستای موضوع پژوهش حاضر به مجموعه‌ای گسترده از موضوعات و روش‌ها برمی‌خوریم. پیشینه پژوهش نشان می‌دهد پژوهش‌هایی با استفاده از روش کتابشناختی در حوزه‌های مختلف

1. Blasé, Blasé & Philips
3. Mestry

2. Higgins & Bonne
4. manaseh

علوم تربیتی صورت گرفته است. خدابنده‌لو و همکاران (۲۰۱۸) پژوهشی را با عنوان «تجزیه و تحلیل روند کتابشناختی در زمینه آموزش در دوره ابتدایی با استفاده از روش کتابشناختی» انجام دادند. هدف از این پژوهش، بررسی پیرامون مفهوم آموزش در دوره ابتدایی و ارتباط آن با سایر مفاهیم علوم تربیتی بوده و با استفاده از روش کتابشناسی و تکنیک نقشه‌برداری کتابشناختی انجام شده است. نتایج معطوف به تحولات پژوهش‌ها در آموزش ابتدایی است. محسنی و همکاران (۲۰۱۹) پژوهشی با عنوان «مطالعه کتابشناختی توسعه حرفه‌ای در آموزش و پرورش پیش‌دبستانی: مروری بر تحقیقات انجام شده در طی ۳۶ سال گذشته» را انجام داده‌اند. هدف از این پژوهش، مطالعه روند پژوهش‌ها پیرامون مفهوم توسعه حرفه‌ای در آموزش و پرورش پیش‌دبستانی و اوایل کودکی بوده که به‌منظور شناسایی روندهای موجود طی ۳۶ سال اخیر (از سال ۱۹۸۰ تا ۲۰۱۶) انجام شده و با استفاده از تجزیه و تحلیل شبکه‌ای اجتماعی به روش کتابشناختی اعمال شده است. نتایج این پژوهش معطوف به تحولات مفهوم یادشده است. ماگالی و همکاران (۲۰۱۹) پژوهشی با عنوان «بررسی مدیریت دانش: یک آزمون جهانی مبتنی بر تجزیه کتابشناسی» انجام دادند. هدف از این پژوهش، بررسی روند کتابشناختی مفهوم مدیریت دانش به‌منظور ترسیم نظرگاهی کلی از انجام مطالعات و دلالت‌های آن‌ها در سازمان‌های آموزشی طی سال‌های ۲۰۱۵-۱۹۶۱ بوده و نتایج بر تحولات مفهوم مدیریت دانش استوار است.

هرچند پژوهش‌های موردنظر با روش پژوهش حاضر انجام شده‌اند، اما اهداف و نتایج آن‌ها با موضوع پژوهش حاضر ارتباط چندانی ندارند. نزدیک‌ترین موضوع به موضوع پژوهش حاضر، پژوهش رسته مقدم (۲۰۱۸) با عنوان «چهار اقلیم دانش مدیریت آموزشی، رویکرد تاریخ نگاشتی با استفاده از تجزیه و تحلیل روند کتابشناختی» است. هدف از این پژوهش، شناسایی چهار اقلیم دانش با عنوان‌های «رهبری آموزشی و عملکرد مدرسه»، «سنتز پژوهی مطالعات اثربخشی مدارس»، «رهبری توزیعی» و «مفاهیم مرتبط با سازمان آموزشی» بوده که با روش کتابشناختی طی سال‌های ۲۰۱۵-۱۹۰۰ صورت گرفته است. هرچند پژوهش مورد نظر مفهوم رهبری را مورد مطالعه قرار داده، اما کاربرد این مفهوم با هدف بررسی ارتباط رهبری آموزشی با عملکرد مدرسه با رویکرد به اقدام و عمل صورت گرفته است. در این صورت تفاوت پژوهش حاضر با پژوهش رسته مقدم در این است که پژوهش پیش رو اولاً تحولات مفهوم رهبری را طی سال‌هایی متفاوت انجام داده و ثانیاً این پژوهش باهدف تحولات مستقل مفهوم رهبری انجام شده تا دلالت‌های مطالعات مستقل مفهوم رهبری را در مدیریت و رهبری آموزشی را که گستره‌ای وسیع‌تر از مدرسه به‌شمار می‌آید، به کار گیرد. لذا نتایج پژوهش رسته مقدم به حوزه عمل مدرسه محدود شده است. درحالی‌که نتایج پژوهش حاضر علاوه بر حوزه عمل، بعد نظری مدیریت و رهبری آموزشی را نیز شامل می‌شود. هم‌چنین به حوزه مدرسه محدود نشده است.

مطالعه روند پژوهش‌ها در مدیریت با تأکید بر مفهوم رهبری و دلالت‌های آن در مدیریت و رهبری آموزشی... ۱۲۷

بدین‌سان پژوهش حاضر هم از لحاظ زمان و هم از لحاظ ماهیت و هدف با پژوهش رسته مقدم تفاوت دارد. در پژوهشی دیگر زارع، حسین قلی زاده و مهram (۲۰۱۷)، پژوهشی با عنوان «مفهوم الگوی رهبری آموزشی و گستره آن در قلمرو مدیریت آموزشی» را با هدف مطالعه الگوهای شکل‌گرفته از رهبری آموزشی در قلمرو مدیریت آموزشی را بررسی کرده‌اند. نتایج این پژوهش نشانگر نقش اساسی رهبری در مدارس برمدار اثربخشی رهبری در یادگیری معلمان و دانش‌آموزان است. پژوهش یاد شده نیز بر متغیر یادگیری مدرسه‌ای تأکید داشته و از جامعیت پژوهش حاضر در بررسی مفهوم رهبری در میان پژوهش‌های صورت گرفته برخوردار نیست.

در خارج از ایران بلیباس^۱ گوموس^۲ و هالینگر^۳ (۲۰۱۹) پژوهشی را با عنوان «پژوهش‌های نقشه‌برداری علمی در مورد رهبری و مدیریت آموزشی در ترکیه: بررسی کتابشناختی انتشارات بین‌المللی» به‌صورت نقشه‌برداری علمی^۴ انجام دادند. پژوهش با هدف بررسی وضعیت مشارکت پژوهشگران ترک در مطالعات مدیریت آموزشی انجام شده است. نتایج نشان می‌دهد که تولید مقالات علمی در مدیریت آموزشی در میان نویسندگان ترک به موضوعات داخل کشور ترکیه اختصاص داشته است. با این حال پژوهشگران نتیجه می‌گیرند که هر چند بیشتر مقالات تولید شده در مدیریت آموزشی به‌وسیله نویسندگان ترک در داخل ترکیه تولید شده، اما طی سال‌های اخیر این روند در حال بین‌المللی شدن مقالات از سوی نویسندگان ترک است. در پژوهشی دیگر، هالینگر^۵ و کواکویچ^۶ (۲۰۱۸) در پژوهشی با عنوان «مروری کتابشناختی از تحقیقات در مورد مدیریت آموزشی: نقشه‌برداری از ادبیات [مدیریت آموزشی] از ۱۹۶۰ تا ۲۰۱۸» انجام دادند. نتایج پژوهش نشان داد که داده‌های مربوط به دانش مدیریت آموزشی در حوزه دانش مدیریت آموزشی افزایش پیدا کرده و از سال ۱۹۶۰ با رشد شتابنده‌ای به‌ویژه در طی دو دهه گذشته همراه بوده است. در این بررسی چهار تغییر اساسی در طول زمان نشان داده شدند که عبارت‌اند از: تمرکز بر رهبری برای یادگیری، رهبری و تغییر فرهنگی، اثربخشی مدرسه و بهبود مدرسه و معلمان پیشرو. به‌طور گسترده‌تر و در ضمن اهداف ضمنی و فرعی پژوهش مورد نظر، یافته‌های پژوهش یاد شده نشان داد در طول شش دهه گذشته پارادایم "مدیریت مدرسه" به پارادایم "رهبری مدرسه" تغییر یافته است. نویسندگان نتیجه می‌گیرند که نقشه‌برداری علمی وسیله‌ای جدید و مفید برای بازگو کردن چنین حقایقی است. ضمن آن نقشه‌برداری علمی توسعه تاریخی رشته‌های مطالعاتی را ترسیم نموده و در مقایسه با رشته‌های علمی دیگر به‌ویژه رشته‌های پزشکی در حوزه مدیریت آموزشی کاری جدید است. بنابراین در زمینه پژوهش مفهوم رهبری و

1. Bellibas
3. Hallinger
5. Hallinger

2. gumus
4. science mapping
6. Kovačević

دلالت‌های آن در مدیریت و رهبری آموزشی و به روش کتابشناختی پژوهشی صورت نگرفته است. به دنبال نبود پژوهش کتابشناختی در ارتباط با رهبری و دلالت‌های آن در مدیریت و رهبری آموزشی، پژوهشگران بر آن شدند تا این مفهوم را در روند پژوهش‌های صورت گرفته بررسی کنند و دلالت‌های آن را برای مدیریت و رهبری آموزشی استخراج نمایند.

روش‌شناسی پژوهش

همان‌طور که قبلاً ذکر شد، این مطالعه با روش کتابشناسی انجام گرفته است. در اینجا نیاز به معرفی مختصر روش کتابشناسی و تکنیک‌های آن وجود دارد. این روش از حدود سال ۲۰۱۰ برای ارزیابی مقالات پژوهشی و ارائه اطلاعات در مورد روند رشد آن‌ها مورد استفاده قرار گرفته است (چوانگ هو و هو^۱، ۲۰۱۱ و رحیمی و همکاران، ۲۰۱۶). مطالعات کتابشناختی به پژوهشگر اجازه می‌دهد شاخص‌های قابل اطمینان مربوط به کیفیت را به دست آورد (گونگورا^۲، ۲۰۱۰). در این روش از دو تکنیک شامل تجزیه و تحلیل کتابشناختی و نقشه‌برداری کتابشناختی استفاده می‌شود. تجزیه و تحلیل کتابشناختی برای بررسی عملکرد مقالات و نشریات براساس شاخص‌های مختلف از قبیل تعداد انتشارات، شاخص استناد، انواع سند، عامل تأثیرگذاری و غیره (فو و هو، ۲۰۱۵ و ووشر^۳ و همکاران، ۲۰۱۶) به کار می‌رود. درحالی‌که نقشه‌برداری کتابشناختی یک تکنیک است که به ارائه یک نظرگاه ساختاری از نشریات کمک می‌کند (ووشر، ۲۰۱۶). علاوه بر این، ون انک^۴ (۲۰۱۱) اشاره می‌کند که از نقشه‌برداری کتابشناختی برای تجسم تولید ادبیات پژوهش استفاده می‌شود. هم‌چنین نقشه‌برداری کتابشناختی یکی از تکنیک‌های با کاربرد گسترده در تولید محصولات ادبی است (ون انک و همکاران، ۲۰۱۰). در مطالعات کتابشناختی از یک نرم‌افزار رایانه‌ای که VOS viewer نامیده می‌شود استفاده می‌شود (ون اک و والتمن، ۲۰۱۳). در خاصیت مثبت این روش، ون اک و همکاران (۲۰۱۰) گزارش می‌دهند که نقشه‌ها با استفاده از VOS viewer نمایش داده‌های رضایت‌بخش بیشتری از نقشه‌های ایجاد شده با سایر تکنیک‌های شناخته شده ارائه می‌دهند. در این راستا داده‌های کتابشناختی از پایگاه داده‌های WOS^۵ استخراج می‌شود که از جمله معتبرترین و محبوب‌ترین پایگاه‌های داده‌ای در جهان است. این پایگاه برای ضبط و اندازه‌گیری تعداد و کیفیت انتشارات دانشگاهی است و به‌عنوان پایگاهی قوی برای پشتیبانی از این اطلاعات استفاده می‌شود.

1. Chuang, Ho, & Ho
3. Vošner
5. web of science

2. Gongora
4. van Eck

مطالعه روند پژوهش‌ها در مدیریت با تأکید بر مفهوم رهبری و دلالت‌های آن در مدیریت و رهبری آموزشی... ۱۲۹

در این پژوهش با استفاده از روش کتابشناسی و تکنیک نقشه‌برداری کتابشناختی، مفهوم رهبری را در ارتباط با سایر مفاهیم دانش مدیریت بررسی کرده‌ایم. جامعه آماری شامل ۶۵۴۰ مقاله، شامل مقالاتی بود که با کلمه کلیدی «رهبری» در ارتباط بوده و از سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۸ در پایگاه داده‌های WOS درج شده بود و از همان سایت استخراج شدند. در این راستا کلمه کلیدی یاد شده به شیوه قرار گرفتن در داخل "گیومه" و در خصوص مقالاتی که با موضوع رهبری پژوهش شده بودند، فیلتر شد. داده‌های کتابشناختی با استفاده از روش‌های آمار توصیفی و با بهره‌گیری از اندازه‌های میانگین مرکزی شامل درصد برآورد شدند. همچنین داده‌های یاد شده به کمک تکنیک نقشه‌برداری مجسم به همراه ارقام و مقادیر حاصل از سایت مذکور برآورد و تحلیل شدند.

یافته‌های پژوهش

در اینجا با توجه به سؤالات پژوهش ابتدا تعداد مقالات انتشار یافته در طول زمان به‌منظور نشان دادن تحولات میزان توجه یا عدم توجه به مفهوم رهبری بررسی و تحلیل می‌شود. سپس نوع و قالب نشریاتی که مفهوم رهبری را موضوعی برای انتشار در نظر گرفته‌اند ارائه خواهد شد. در ادامه پر استنادترین نشریات و باکیفیت‌ترین مقالات و به دنبال آن کشورهای تولیدکننده پر استنادترین نشریات و باکیفیت‌ترین مقالات معرفی می‌شود. آنگاه مهم‌ترین دانشگاه‌های تولیدکننده مقالات و مهم‌ترین مجلاتی که بیشترین پژوهشگران و نویسندگان مقالات در آن‌ها مقاله داشته‌اند و نیز برترین پژوهشگران و نویسندگان با بیشترین میزان تولید مقاله معرفی می‌شود. همچنین بالاترین همکاری میان پژوهشگران از کشورهای مختلف و برترین کشورهای همکاری کننده در تولید مقالات مرتبط با مفهوم رهبری معرفی و در ادامه الگوهای مفهومی موجود در شبکه کلمات کلیدی پژوهشگران ارائه و تحلیل خواهد شد.

میزان مقالات منتشرشده با مفهوم رهبری و تحول کمی آن در طول زمان (از سال ۲۰۰۰ تا سال ۲۰۱۸)

در ارتباط با این سؤال که میزان مقالات با توجه به مفهوم رهبری در طول زمان چه تحولی را به خود دیده است؟ و نیز در مورد شاخص توجه به مفهوم رهبری در طول زمان، در اینجا تعداد و درصد مقالات منتشرشده بر اساس سال انتشار از سال ۲۰۰۰ تا سال ۲۰۱۸ ارائه می‌شود. جدول (۱) بیانگر میزان توجه به مفهوم رهبری در مقالات طی هر یک از سال‌های یاد شده است.

جدول ۱. میزان و درصد مقالات منتشرشده در زمینه رهبری، در طول سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۸.

منبع: WOS

سال انتشار	یافته‌ها	درصد (از تعداد ۶۵۴۰ مقاله)
۲۰۱۸	۴۱۶	۶,۳۶
۲۰۱۷	۵۶۱	۸,۵۷
۲۰۱۶	۵۹۷	۹,۱۲
۲۰۱۵	۵۴۰	۸,۲۵
۲۰۱۴	۳۵۳	۵,۳۹
۲۰۱۳	۳۶۵	۵,۵۸
۲۰۱۲	۳۲۳	۴,۹۳
۲۰۱۱	۳۴۴	۵,۲۶
۲۰۱۰	۳۱۶	۴,۸۳
۲۰۰۹	۳۴۱	۵,۲۱
۲۰۰۸	۲۹۰	۴,۴۳
۲۰۰۷	۱۶۵	۲,۵۲
۲۰۰۶	۱۵۰	۲,۲۹
۲۰۰۵	۱۱۸	۱,۸۰
۲۰۰۴	۱۴۴	۲,۲۰
۲۰۰۳	۱۳۶	۲,۰۸
۲۰۰۲	۱۱۴	۱,۷۴
۲۰۰۱	۱۴۱	۲,۱۵
۲۰۰۰	۱۲۷	۱,۹۴

براساس مجموع اطلاعات به‌دست آمده، از تعداد ۶۵۴۰ منبع اطلاعاتی در زمینه رهبری که از سال ۲۰۰۰ تا سال ۲۰۱۸ منتشر شده است، بیشترین میزان انتشار مقالات در سال ۲۰۱۶ و کمترین میزان در سال ۲۰۰۲ بوده است. همان‌طور که در جدول (۱) نشان داده شده، تعداد انتشارات از سال ۲۰۱۶ به میزان زیادی افزایش یافته است که این نشان از علاقه‌مندی پژوهشگران به پژوهش در زمینه رهبری است. هم‌چنین داده‌های جدول (۱) نشانگر آن است که تعداد مقالات با موضوعات رهبری در طول زمان گسترش یافته است و این نشان از اهمیت موضوع رهبری در مدیریت و توجه روزافزون پژوهشگران این مفهوم است.

نوع و قالب اسناد منتشر شده

در ارتباط با این سؤال که نوع و قالب نشریاتی که مفهوم رهبری را موضوعی برای انتشار در نظر گرفته‌اند چیست؟ بررسی به‌عمل آمده نشان می‌دهد که اسناد منتشر شده در زمینه رهبری در

مطالعه روند پژوهش‌ها در مدیریت با تأکید بر مفهوم رهبری و دلالت‌های آن در مدیریت و رهبری آموزشی... ۱۳۱

قالب‌های مختلف تولید شده است. جدول (۲) که بر اساس طبقه‌بندی داده‌های موجود در پایگاه داده‌های WOS، تهیه شده، نشان‌دهنده نوع اسناد منتشر شده در زمینه رهبری است.

جدول ۲. نوع و قالب سندهای موجود در زمینه رهبری، منبع: WOS

نوع و قالب سند	ثبت‌شده‌ها	از تعداد ۶۵۴۰ مقاله
مقاله کامل (پژوهشی)	۴۵۹۰	۷۰,۱۸۳
مقاله کنفرانس	۱۶۸۵	۲۵,۷۶۵
مقالات مروری	۴۱۲	۶,۳
سرمقاله‌ها	۱۲۳	۱,۸۸
معرفی کتاب	۵۰	۰,۷۶
چکیده جلسات	۱۴	۰,۲۲
یادداشت	۸	۰,۱۴
فصل کتابشناختی	۴	۰,۰۷
فصل کتاب	۴	۰,۰۶
نامه به سردبیر	۴	۰,۰۶
بازنشر	۲	۰,۰۳
کتابشناسی	۱	۰,۰۱
بحث و مناظره	۱	۰,۰۱
بخش اخبار	۱	۰,۰۱

همان‌گونه که ملاحظه می‌شود، در میان ۶۵۴۰ مقاله موجود ۷۰/۱۸۳ درصد از مقالاتی که در زمینه رهبری تولید شده در قالب مقاله کامل ثبت شده است. این بدین معنی است که مقالات کامل، نوع سند غالب از کل نشریات در زمینه مفهوم رهبری بوده است. نوع سند بعدی مقالات کنفرانس^۱ است که به میزان ۲۵,۷۶۵ درصد بوده و پس‌از آن مقالات مروری^۲ است که به میزان ۶/۳ درصد و در رتبه بعدی سرمقاله‌ها^۳ هستند که به میزان ۱,۸۸۱ درصد قرار دارد. در میان اسناد موجود، حداقل تعداد به میزان ۰,۰۱ در بخش اخبار دیده می‌شود.

پر استنادترین نشریات

در پاسخ به این سؤال که پر استنادترین نشریات کدامند؟ در بررسی نشریات با استناد بالا که با هدف شناسایی مقالات باکیفیت بالاتر یا تأثیر بیشتر انجام شد، ۶۵۴۰ سند مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. از میان ۶۵۴۰ سند، بیشترین اسناد منتشر شده مربوط به فاصله سال‌های ۲۰۰۱ تا ۲۰۱۲ بود. شمار استنادات این مقالات بین ۶۱۹۲ و ۸۲۶ متغیر بود. در این بخش پنج نشریه

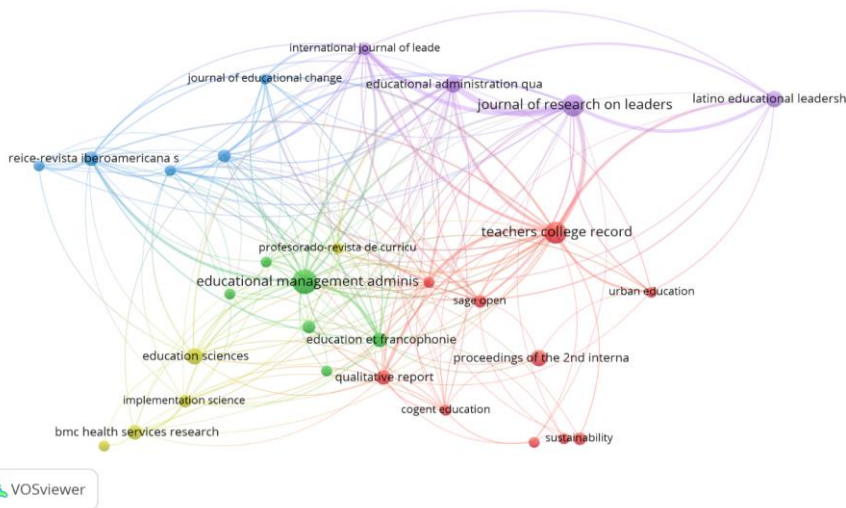
1. Proceedings paper
3. Editorial material

2. Review paper

برتر را که شامل بیشترین استنادات مقاله‌ای بوده‌اند، در جدول (۳) نشان داده شده است. هم‌چنین نمودار (۱) به‌صورت شماتیک نشان می‌دهد که مجله تحقیق در رهبری، مجله مدیریت اجرای آموزشی، مجله علم اجرائی و مجله مدیریت دولتی مجلات برتری هستند که اکثر پژوهشگران رهبری مقالات خود را در آن‌ها منتشر کرده و مورد استناد واقع شده‌اند:

جدول ۳. نشریات پر استناد در انتشار مقالات رهبری، منبع: WOS

Selected	Source	Documents	Citations	Total link strength
☒	journal of research on leadership e...	9	19	276
☒	educational administration quarte...	6	20	232
☒	teachers college record	9	3	195
☒	international journal of leadership ...	4	7	160
☒	educational management adminis...	11	42	139
☒	latino educational leadership: serv...	6	1	75
☒	reice-revista iberoamericana sobre...	5	10	72
☒	journal of research in international...	3	4	63
☒	journal of educational change	3	7	61
☒	education et francophonie	5	0	58
☒	improving schools	3	3	54
☒	research in educational administra...	4	0	54
☒	profesorado-revista de curriculum...	3	1	38
☒	sage open	4	2	37
☒	education sciences	6	2	35
☒	qualitative report	5	0	31
☒	implementation science	4	42	30

شکل ۱. نشریات پر استناد در انتشار مقالات رهبری، منبع: WOS

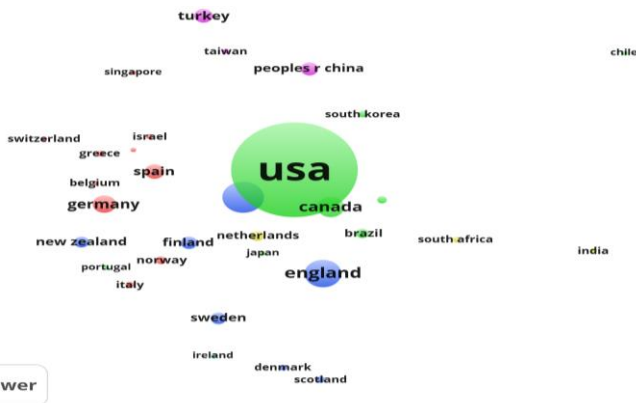
کشورهای تولیدکننده پر استنادترین مقالات

در پاسخ به این سؤال که کدام کشورها پر استنادترین مقالات را در اختیار دارند؟ بررسی ۶۵۴۰ سند درباره مفهوم رهبری در پایگاه داده‌های موردنظر نشان داد ایالات متحده در چاپ مقالات با استناد بالا در رتبه اول قرار دارد. سپس کشورهای انگلستان، استرالیا، ایتالیا و کانادا در رتبه‌های

مطالعه روند پژوهش‌ها در مدیریت با تأکید بر مفهوم رهبری و دلالت‌های آن در مدیریت و رهبری آموزشی... ۱۳۳
 بعدی جای می‌گیرند (جدول ۴). این نشان‌دهنده بیشترین علاقه‌مندی از سوی پژوهشگران
 آمریکایی برای پژوهش در زمینه رهبری می‌باشد. همچنین نمودار (۲) به صورت شماتیک بیانگر
 این موضوع است:

جدول ۴. کشورهای دارای بالاترین میزان استناد، منبع: WOS

Selected	Country	Documents	Citations	Total link strength
☒	usa	186	89	42
☒	england	50	13	34
☒	australia	36	15	17
☒	italy	9	1	16
☒	canada	26	13	14
☒	netherlands	17	4	14
☒	switzerland	6	4	14
☒	norway	10	1	13
☒	portugal	4	0	13
☒	sweden	11	3	13
☒	denmark	3	0	12
☒	south africa	14	14	12
☒	germany	14	9	11
☒	peoples r china	14	9	10
☒	thailand	7	14	10
☒	france	2	0	9
☒	pakistan	9	5	9

شکل ۲. کشورهای دارای بالاترین میزان استناد به مقالات در مفهوم رهبری، منبع: WOS

دانشگاه‌های تولیدکننده بیشترین مقالات

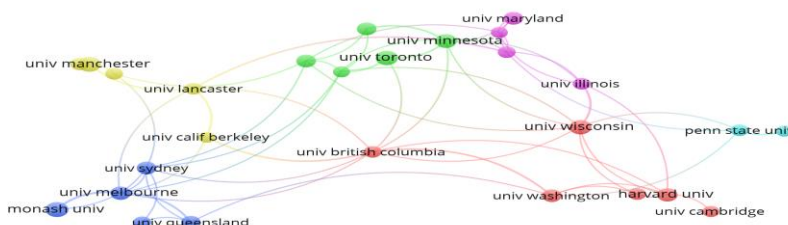
در پاسخ به این سؤال که کدام دانشگاه‌ها دارای بیشترین مقالات پیرامون مفهوم رهبری بوده‌اند؟
 بررسی‌ها نشان داد از مجموع ۶۷۳۰ دانشگاه مورد مطالعه، دانشگاه مینه سوتا^۱ با ۲/۶۷٪، دانشگاه

1. Minnesota

ویسکونسین^۱ با ۲/۱۳۶٪ و دانشگاه منچستر^۲ با ۲/۱۳۱٪ به ترتیب بیشترین مقالات را در زمینه رهبری منتشر نموده‌اند در جدول (۵) وضعیت دانشگاه‌ها از لحاظ میزان تولید مقالات نشان داده شده است. لازم به یادآوری است که به دلیل زیاد بودن تعداد دانشگاه‌های تولید کننده مقالات، تنها بخشی از جدول که نشان‌دهنده مقدار مربوط به دانشگاه مینه سوتا، دانشگاه ویسکونسین و دانشگاه منچستر باشد آورده شده است. همچنین نمودار (۳) به صورت شماتیک نشان‌دهنده دانشگاه‌ها با بیشترین مقالات تولیدی در زمینه رهبری هستند:

جدول ۵. دانشگاه‌ها با بیشترین مقاله در زمینه رهبری، منبع: WOS

Organization	Documents	Citations	Total link strength
Minnesota	4	57	1296
Wisconsin	5	56	1133
Manchester	12	53	1029

شکل ۳. دانشگاه‌ها با بیشترین مقاله در زمینه رهبری، منبع: WOS

پژوهشگران دارای بیشترین مقاله

در پاسخ به این سؤال که پژوهشگران دارای بیشترین مقالات پیرامون مفهوم رهبری چه کسانی بوده‌اند؟ روند بعدی مطالعه به برترین پژوهشگران با بیشترین مقالات منتشر نموده در زمینه رهبری اختصاص داشت. جدول (۶) برترین پژوهشگران را همراه با تعداد مقالات منتشر نموده آن‌ها در مجموعه داده‌های WOS از سال ۲۰۰۰ تا سال ۲۰۱۸ نشان می‌دهد. در این جدول ۹

مطالعه روند پژوهش‌ها در مدیریت با تأکید بر مفهوم رهبری و دلالت‌های آن در مدیریت و رهبری آموزشی... ۱۳۵

نویسنده با بیش از ۱۰ مقاله وجود دارد که در میان آن‌ها میترووا^۱ با ۱۱ مقاله منتشر شده ۰,۱۶۸٪، ماینجرس^۲ با ۹ مقاله منتشر شده ۰,۱۳۸٪، هم‌چنین ونگ^۳ با ۸ مقاله منتشر شده ۰,۱۲۲٪ جزء برترین پژوهشگران با بیشترین مقالات منتشر شده هستند. با این حال، تفاوت میان پژوهشگران اول و دوم (دارای بیشترین مقالات) تنها سه مقاله است، در حالی که تفاوت بین پژوهشگران سوم و چهارم تنها ۱ مقاله منتشر شده است.

جدول ۶. برترین پژوهشگران با بیشترین مقالات منتشر شده در زمینه رهبری، منبع: WOS

صاحبان اثر	ثبت شده‌ها	از تعداد ۶۵۴۰ مقاله
میترووا ^۱	۱۱	۰,۱۶۸
ماینجرس ^۲	۹	۰,۱۳۸
ونگ ^۳	۸	۰,۱۲۲
کلگ ^۴	۷	۰,۱۰۷
گوپتا ^۵	۷	۰,۱۰۷
شاه ^۶	۷	۰,۱۰۷
ژانگ ^۷	۷	۰,۱۰۷
فرونزا ^۸	۶	۰,۰۹۲

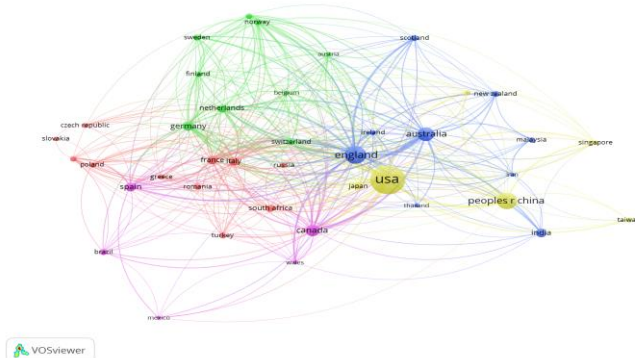
بیشترین همکاری‌ها میان همکاران پژوهشی و برترین کشورها در همکاری میان پژوهشگران در پاسخ به این سؤال که بیشترین همکاری‌ها میان پژوهشگران و برترین کشورها در همکاری میان پژوهشگران چه وضعیتی را داشته است؟ نتایج بررسی همان‌طور که در جدول (۷) انعکاس یافته نشان می‌دهد که در همکاری میان پژوهشگران در میان ۳۰ کشور برتر، پژوهشگران ایالات متحده با ۸۹ استناد بیشترین همکاری را در مطالعات مربوط به رهبری با پژوهشگران سایر کشورها یعنی چین، انگلستان و استرالیا داشته‌اند. در همین راستا پژوهشگران انگلستان دومین پژوهشگران فعال در زمینه رهبری هستند. آن‌ها همکاری قوی‌تری با پژوهشگران استرالیایی داشته‌اند. لازم به یادآوری است که شدت همکاری‌ها در جدول (۷) بر اساس میزان استنادها^۹ نمایش داده شده است. هم‌چنین نمودار شماره (۴) به صورت شماتیک همکاری میان پژوهشگران ۳۰ کشور جهان را نشان می‌دهد. در نمودار یاد شده، شدت همکاری از روی ضخامت خطوط ارتباطی میان کشورها نمایان است.

1. Mitreva
3. Wang
5. Gupta
7. Zhang
9. citations

2. Mingers
4. Clegg
6. Shaha
8. Frunza

جدول ۷. همکاری میان پژوهشگران در بین ۳۰ کشور برتر جهان، منبع: WOS

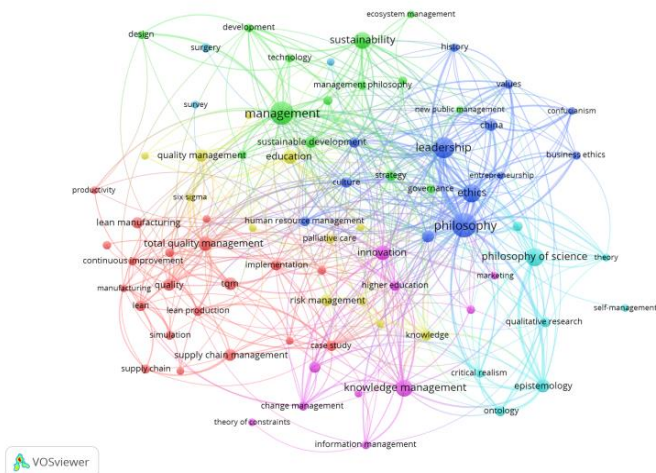
Selected	Country	Documents	Citations	Total link strength
☒	usa	186	89	6387
☒	thailand	7	14	3018
☒	england	50	13	2978
☒	south africa	14	14	2966
☒	australia	36	15	2734
☒	bosnia & herceg	4	11	2507
☒	peoples r china	14	9	1587
☒	canada	26	13	1470
☒	switzerland	6	4	1258
☒	netherlands	17	4	1183
☒	spain	25	5	1141
☒	turkey	7	3	1025
☒	italy	9	1	994
☒	ireland	7	2	925
☒	chile	11	0	895
☒	germany	14	9	743
☒	israel	11	0	729

شکل ۴. همکاری میان پژوهشگران در بین ۳۰ کشور برتر جهان، منبع: WOS

پرجاریترین کلمات در میان کلمات کلیدی پژوهشگران در پاسخ به این سؤال که پرجاریترین کلمات کلیدی در میان کلمات کلیدی چه بوده است؟ کلمات کلیدی پرجاری در دایره کلمات استفاده‌شده پژوهشگران بررسی شد. در نمودار (۵) کلمات کلیدی پرجاری با دایره‌های بزرگ‌تر و کلمات کلیدی کم‌کاربردتر با دایره‌های کوچک‌تر با استفاده از نرم‌افزار VOS viewer مشخص‌شده‌اند. با نگاهی کلی به داده‌های انعکاس یافته در نمودار (۵) می‌توان دریافت که پرجاریترین کلمات کلیدی به‌وسیله پژوهشگران به ترتیب

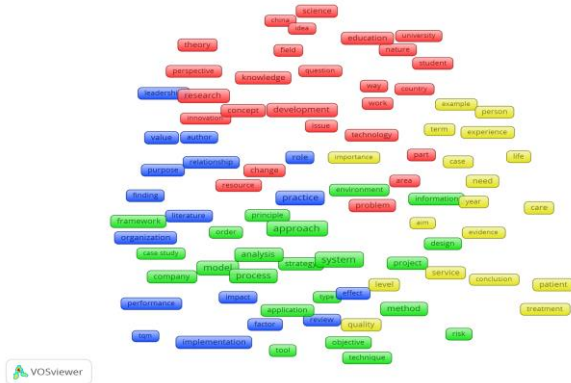
مطالعه روند پژوهش‌ها در مدیریت با تأکید بر مفهوم رهبری و دلالت‌های آن در مدیریت و رهبری آموزشی... ۱۳۷
 عبارت‌اند از: فلسفه، مدیریت، رهبری، اخلاق، فلسفه علم، مدیریت دانش، مدیریت کیفیت جامع و نوآوری. نمودار (۵) شبکه پرکاربردترین کلمات کلیدی به کاررفته را نشان می‌دهد:

شکل ۵. شبکه پرکاربردترین کلمات کلیدی، منبع: WOS

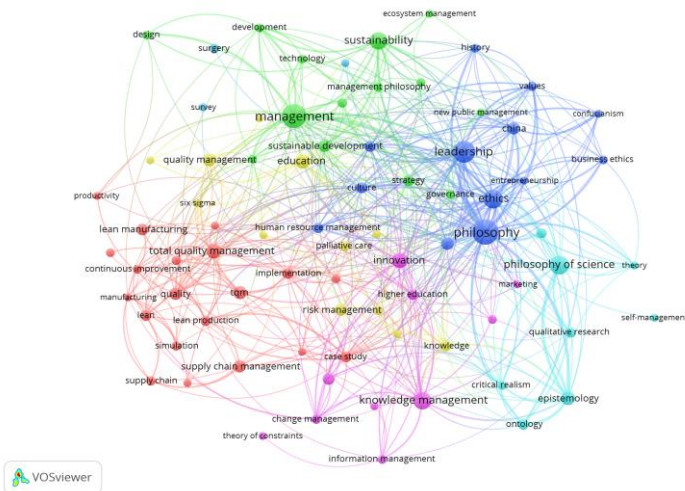
کلمات کلیدی با بیشترین میزان همراهی با مفهوم رهبری

در پاسخ به این سؤال که کدامیک از کلمات کلیدی بیشترین ارتباط و همراهی را با مفهوم رهبری داشته‌اند؟ کلمات کلیدی استفاده شده در عنوان و چکیده مقالات مرتبط با مفهوم رهبری در نشریات مختلف با استفاده از برنامه VOS viewer استخراج و براساس تکنیک نقشه برداری، کلمات کلیدی که بیشترین ارتباط را با مفهوم رهبری داشته‌اند مشخص گردید. در نمودار (۶) وضعیت کلمات کلیدی به کاررفته در کنار مفهوم رهبری به خوشه رنگ آبی تیره نشان داده شده است. این خوشه شامل کلمات کلیدی: ارزش، ارتباط، نقش، ادبیات، سازمان، اثربخشی، کارایی، عملکرد، هدف، اجرا و مدیریت کیفیت جامع بوده که به عنوان مفاهیم و کلمات کلیدی به وسیله پژوهشگران به همراه مفهوم رهبری به کاررفته است. در اینجا عنوان کلی این مجموعه از مفاهیم را «مطالعات رهبری» نام گذاری کرده‌ایم.

شکل ۶. کلمات کلیدی با بیشترین میزان همراهی با مفهوم رهبری از سال ۲۰۰۰ تا سال ۲۰۱۸
WOS: (خوشه آبی تیره) منبع:

کلمات کلیدی با ارتباط مستقیم و غیرمستقیم با مفهوم رهبری با نگاهی کلی به پرکاربردترین کلمات کلیدی استفاده شده که با مفهوم رهبری در ارتباط بوده‌اند، شش مفهوم کلیدی با عنوان فلسفه، رهبری، مدیریت، مدیریت کیفیت جامع، مدیریت دانش و فلسفه علم را می‌توان دریافت. مفاهیم یادشده در نمودار (۷) و با استفاده از نرم‌افزار VOS viewer نمایش داده شده است:

شکل ۷. کلمات کلیدی با ارتباط مستقیم و غیرمستقیم با مفهوم رهبری

مطالعه روند پژوهش‌ها در مدیریت با تأکید بر مفهوم رهبری و دلالت‌های آن در مدیریت و رهبری آموزشی... ۱۳۹

کلمات کلیدی دارای ارتباط مستقیم با مفهوم رهبری

کلماتی که مستقیماً در حوزه مطالعات رهبری قرار گرفته و با مفهوم رهبری ارتباط داشته‌اند به‌وسیله دایره‌های آبی تیره در نمودار (۷) مشخص شده‌اند و عبارت‌اند از: فلسفه، اخلاق، فلسفه علم، فرهنگ، ارزش‌ها، تاریخ، مدیریت منابع انسانی، کارآفرینی، اخلاق تجارت و کلمه چین.

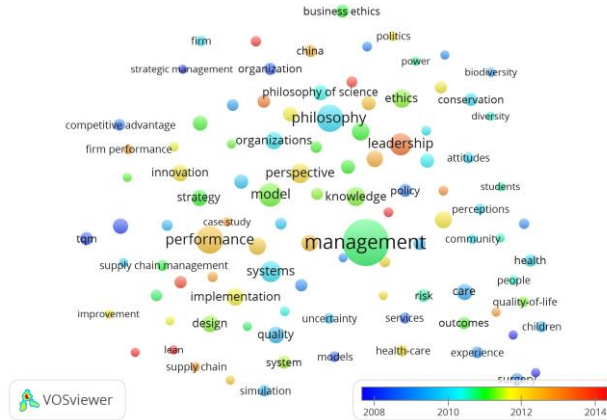
کلمات کلیدی دارای ارتباط غیرمستقیم با مفهوم رهبری

کلماتی که به‌صورت غیرمستقیم با مفهوم رهبری یا یکی از مفاهیم مرتبط با مفهوم رهبری در ارتباط بوده‌اند، در نمودار (۷) با دایره‌های سبز، آبی روشن، قرمز، بنفش و زرد نشان داده شده‌اند. در این راستا کلمات کلیدی: مدیریت، پایداری، فلسفه مدیریت، فناوری، توسعه، جراحی، طرح، توسعه پایدار، راهبرد (استراتژی)، دولت، مدیریت عمومی جدید و مدیریت اکوسیستم بارنگ سبز مشخص شده‌اند. همچنین کلمات کلیدی فلسفه علم، نظریه، خود-مدیریتی، واقع‌گرایی انتقادی، معرفت‌شناسی، هستی‌شناسی و پژوهش‌های کیفی بارنگ آبی روشن نشان داده شده‌اند. کلماتی که به‌صورت غیرمستقیم با مفهوم رهبری یا یکی از مفاهیم مرتبط با مفهوم رهبری در ارتباط بوده‌اند و با دایره قرمز مشخص شده‌اند عبارت‌اند از: مدیریت کیفیت جامع، بهبود مستمر، اجرا، کیفیت، تولید خالص، شبیه‌سازی، مطالعه موردی و مدیریت زنجیره تأمین. همچنین کلماتی که به‌صورت غیرمستقیم با مفهوم رهبری یا یکی از مفاهیم مرتبط با مفهوم رهبری در ارتباط بوده‌اند و با دایره بنفش مشخص شده‌اند عبارت‌اند از: نوآوری، آموزش عالی، مدیریت دانش، مدیریت تغییر، نظریه محدودیت‌ها و مدیریت اطلاعات در همین راستا کلماتی که به‌صورت غیرمستقیم با مفهوم رهبری یا یکی از مفاهیم مرتبط با مفهوم رهبری در ارتباط بوده‌اند، با دایره زرد مشخص شده‌اند عبارت‌اند از: آموزش‌وپرورش، مدیریت کیفیت، شش سیگما، مراقبت تسکین‌دهنده، مدیریت ریسک و کلمه دانش.

تحلیل وضعیت مفهوم رهبری در میان کلمات کلیدی مطالعات مدیریت در طول زمان

در پاسخ به این سؤال که وضعیت مفهوم رهبری در میان کلمات کلیدی مطالعات مدیریت در طول زمان چگونه بوده است؟ براساس داده‌های موجود در پایگاه داده‌های WOS، نتایج بررسی نشان می‌دهد که در میان مطالعات مدیریت و مقالات منتشر شده طی سال‌های ۲۰۰۸ تا ۲۰۱۸ کلمات کلیدی عمده‌تأ بر مفاهیم سازمان، سیستم‌ها، مدیریت استراتژیک و رقابت تمرکز داشته‌اند. همچنین در میان مطالعات مدیریت، کلمات کلیدی از سال ۲۰۰۹ تا ۲۰۱۱ علاوه بر مفاهیم سازمان‌ها و سیستم‌ها بر مفاهیم فلسفه، فلسفه علم، کیفیت، تنوع زیستی، نگهداشت، مراقبت و ارتباطات تمرکز داشته است. مفاهیم اخلاق، اخلاق تجارت، مدل، استراتژی، دانش و کیفیت زندگی از جمله مفاهیم در کانون توجه مطالعات در طول سال ۲۰۱۱ تا اوایل سال ۲۰۱۲ بوده است. در این میان توجه به مفهوم رهبری بیش از گذشته در فاصله سال‌های ۲۰۱۲ تا ۲۰۱۴

اتفاق افتاده است. به طوری که در میان این سال‌ها بیشترین مقالات منتشر شده نیز به حوزه مطالعات رهبری اختصاص یافته است. نمودار (۸) تحلیل وضعیت مفهوم رهبری در میان مفاهیم کلیدی مطالعات مدیریت در طول زمان را نشان می‌دهد.

شکل ۸. تحلیل وضعیت مفهوم رهبری در میان مفاهیم کلیدی مدیریت در طول زمان، منبع: WOS

دلالت‌های حاصل از یافته‌های پژوهش رهبری در مدیریت و رهبری آموزشی در پاسخ به این سؤال که دلالت‌های ضمنی روند پژوهش‌های رهبری برای مدیریت و رهبری آموزشی چه می‌تواند باشد؟ یافته‌های ارائه شده در بطن خود حاوی دلالت‌هایی برای مدیریت و رهبری آموزشی هستند. در اینجا با نظر به یافته‌های ارائه شده و به ترتیب آن‌ها دلالت‌های موردنظر به شرح زیر ارائه می‌شود:

- در مدیریت و رهبری آموزشی مفهوم رهبری کماکان از اهمیت برخوردار بوده و از این رو حوزه آموزش در کشور ما کماکان نیازمند توجه بیشتر به رهبری آموزشی است.
- در ارتباط با نوع مقالات، نوع سند غالب از کل نشریات در زمینه مفهوم رهبری به مقالات کامل اختصاص یافته است. این امر دلالت بر آن دارد که فعالیت‌های مدیریت و رهبری آموزشی نیازمند توجه به پژوهش است. همچنین در فعالیت‌ها و تصمیم‌گیری‌های مدیریت و رهبری آموزشی می‌توان از نتایج پژوهش‌های موجود و کافی استفاده نمود.
- مقالات رهبری عمدتاً در مجلات مدیریت آموزشی، علم اجرائی، مدیریت دولتی و تحقیق در رهبری ارائه شده‌اند. پژوهشگران و دست‌اندرکاران می‌توانند نتایج پژوهش در مدیریت و رهبری آموزشی را در این مجلات مطالعه نموده و آن‌ها را در حوزه تئوری و عمل به کار ببندند.

مطالعه روند پژوهش‌ها در مدیریت با تأکید بر مفهوم رهبری و دلالت‌های آن در مدیریت و رهبری آموزشی... ۱۴۱

• بیشترین پژوهش‌های رهبری و دانشگاه‌های با بیشترین مقالات در موضوع رهبری در کشورهای انگلیسی زبان وجود دارند. هم‌چنین این کشورها دارای بیشترین همکاری با یکدیگر هستند که البته چین به‌عنوان تنها کشور آسیایی همکاری مطلوبی با این کشورها دارد. دلالت این امر برای پژوهشگران و دانشگاهیان کشور ما ضرورت تلاش بیشتر در خصوص تولید و همکاری‌های بیشتر در این زمینه است.

در میان کلمات کلیدی به‌کاررفته در پژوهش‌های رهبری، کلمات فلسفه، مدیریت، رهبری، اخلاق، فلسفه علم، مدیریت دانش، مدیریت کیفیت جامع و نوآوری بیشترین کاربرد را داشته‌اند. دلالت این کاربردها این است که پژوهش‌های رهبری رویکرد کل‌گرایانه‌ای را که در فلسفه، اخلاق، فلسفه علم و نگرش جامع وجود دارد، دنبال می‌کند. لذا ضرورت کل‌گرایی و نگاه جامع در حوزه مدیریت و رهبری آموزشی وجود دارد. اسمیت، ضرورت ذهن فلسفی را به دلیل داشتن ویژگی جامعیت همراه با مؤلفه‌هایی چون: مشاهده امور خاص با توجه به ارتباط آن‌ها با یک زمینه وسیع‌تر، ارتباط دادن مسائل حاضر به هدف‌های دور مدت، اعطای قدرت تعمیم به مدیران و توجه به جنبه‌های نظری برشمرده است. اسمیت (۱۹۵۶) ضرورت نگرش کل‌گرایانه و جامع به حوزه مدیریت و رهبری آموزشی از آنجاست که این نوع نگرش کلان‌نگر بوده و به انسان به‌جای نگاه کردن به امور جزئی نگاهی وسیع و جند بعدی اعطا می‌کند. هم‌چنین نگرش کل‌گرایانه به ملاحظه ابعاد نظری دانش مدیریت و رهبری آموزشی متمایل می‌شود. لذا این نگرش به مسائل پیرامون دانش مدیریت و رهبری آموزشی با نگاهی عمیق و بنیادین نظر می‌افکند. دستاورد نگاه عمیق و بنیادین به ابعاد نظری که حاصل نگرش کل‌گرایانه است، به تقویت قدرت عمل مدیران و رهبران آموزشی منجر می‌شود. از سوی دیگر نگرش جامع و کل‌گرایانه باعث تقویت قدرت تعمیم در مدیران می‌شود که طی آن مسائل و شرایط خاص به مسائل و شرایط مشابه در زمینه‌های وسیع‌تر تعمیم داده می‌شود. هم‌چنین نگرش کل‌نگر باعث توجه به هدف‌گیری‌های دورنگر و توجه به چشم‌اندازهای وسیع در آینده می‌شود که ماهیت وجودی سازمان به میزان زیادی بستگی به وجود چنین نگاهی دارد. ضرورت‌های یاد شده بر خصوصیات ذهن فلسفی مبتنی است. ذهنیتی که مدیران به‌ویژه رهبران آموزشی نیازمند آنند. سرانجام آن که ذهنیت فلسفی که با جامعیت و کل‌نگری همراه است، به تقویت روحیه نوآوری در مدیران می‌انجامد (طالبیان و صلواتی، ۲۰۱۶، ۹۴-۱۱۳)

بحث و نتیجه‌گیری

هدف اصلی این نوشتار بررسی و تحلیل کتابشناختی و نقشه‌برداری کتابشناختی از پژوهش‌ها پیرامون مفهوم رهبری بود. به دنبال این هدف، روند پژوهش‌ها در زمینه مفهوم رهبری در طی

سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۸، تعداد مقالات منتشر شده و ویژگی‌های توصیفی، استنادی و رتبه‌ای که در آن قرار دارند بررسی شد. هم‌چنین کشورها، دانشگاه‌ها، پژوهشگاه‌ها، مجلات پژوهشی، پژوهشگران و همکاری بین دانش‌پژوهان در سراسر جهان و موضوعات مؤثر پژوهشی و رشد آن‌ها موردبررسی قرار گرفت.

پس از انجام یک فرآیند پژوهش جامع در پایگاه داده WOS و پالایش نتایج، ۶۵۴۰ مقاله که توسط پژوهشگران در زمینه رهبری منتشر شده بود نشان داد که تعداد مقالات منتشر شده در زمینه رهبری از سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۸ به میزان زیادی افزایش یافته است که این نشان از علاقه فزاینده پژوهشگران به پژوهش در زمینه رهبری در سال‌های اخیر است. در این مطالعه مشخص شد که پژوهشگران رهبری در ۱۸ سال انتخاب شده (از سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۸) ۹ سند مختلف را پیرامون این مفهوم منتشر نموده‌اند که در میان آن‌ها مقالات کامل، سند غالب در میان مطالعات رهبری بوده است. در میان مقالات منتشر شده تعدادی از مقالات دارای استناددهی سطح بالایی بوده‌اند. تجزیه و تحلیل مقالات پر استناد نشان می‌دهد که اغلب مقالات پر استناد در میان سال‌های ۲۰۰۱ تا ۲۰۱۲ انتشار یافته‌اند. تجزیه و تحلیل بیشتر این مقالات نشان می‌دهد که پژوهشگران ایالات متحده آمریکا با چاپ مقالات با کیفیت بالا در رتبه اول قرار دارند. سپس پژوهشگران کشورهای کانادا، انگلستان، آلمان، ترکیه و اسپانیا در رتبه‌های بعدی جای می‌گیرند. هم‌چنین نتیجه مطالعات نشان می‌دهد که بیشترین مقالات در زمینه رهبری توسط دانشگاه مینه‌سوتا در آمریکا، دانشگاه ویسکونسین در کانادا و دانشگاه منچستر در انگلستان منتشر شده است. از میان مجلات برتری که اکثر پژوهشگران رهبری مقالات خود را در آن‌ها منتشر کرده‌اند می‌توان به مجله اخلاق تجاری، مجله مدیریت کیفیت جامع، مجله بین‌المللی تولید و مجله مطالعات مدیریت چینی اشاره نمود.

تجزیه و تحلیل داده‌های WOS حاکی از آن است که پرکارترین پژوهشگران در زمینه رهبری، میتروا با ۱۱ مقاله، ماینجرس با ۹ مقاله و ونگ با ۸ مقاله به ترتیب دارای بیشترین مقاله در زمینه رهبری هستند. در ارتباط با همکاری پژوهشگران با همکاران پژوهش، پژوهشگران ایالات متحده آمریکا در همکاری با پژوهشگران کشورهای دیگر در پژوهش‌های رهبری همکاری فعال‌تری داشته‌اند. این پژوهشگران همکاری قوی‌تری با پژوهشگران چینی، انگلستان و استرالیا نموده‌اند. در این راستا پژوهشگران انگلستان دومین پژوهشگران فعال در زمینه رهبری بوده‌اند. آن‌ها همکاری قوی‌تری با پژوهشگران استرالیایی داشته‌اند. هم‌چنین نتایج بررسی‌ها نشان می‌دهد که مقالات منتشر شده طی سال‌های ۲۰۰۸ و پیش از آن عمدتاً بر مطالعات مربوط به مدیریت دانش متمرکز بوده است. هم‌چنین بین سال‌های ۲۰۰۸ و ۲۰۱۰، بیشتر مقالات منتشر شده در زمینه مدیریت استراتژیک سازمان‌ها، فلسفه و فلسفه علم بوده است. از سویی در

مطالعه روند پژوهش‌ها در مدیریت با تأکید بر مفهوم رهبری و دلالت‌های آن در مدیریت و رهبری آموزشی... ۱۴۳
سال‌های اخیر (بین سال‌های ۲۰۱۲ تا ۲۰۱۴)، بیشتر مقالات منتشر یافته به رهبری اختصاص داده شده است. خلاصه‌ی نتایج براساس کلمات کلیدی که در نشریات مختلف منتشر شده است نشان می‌دهد که کلمات مانند مدیریت، رهبری، فلسفه و فلسفه علم، به‌وضوح کلیدی‌ترین کلمات کلیدی نویسندگان بوده است.

در تحلیل داده‌های حاصل از این پژوهش می‌توان اذعان کرد در یک نگاه کلی پژوهش‌های مربوط به رهبری به‌طور پیوسته در حال رشد بوده و این نتیجه با نتایج پژوهش هالینگر و کواکوچ (۲۰۱۸) همسویی دارد. اسناد منتشر شده دارای تنوع بوده و بیشترین اقبال به مقالات کامل پژوهشی و مقالات کنفرانس صورت گرفته است. دانشگاه‌ها به‌ویژه دانشگاه‌های واقع در کشورهای انگلیسی‌زبان از سایر مؤسسات و دانشگاه‌ها در پژوهش رهبری پیشی گرفته‌اند. در دانشگاه‌ها و کشورهای غیر انگلیسی‌زبان در اروپا کشورهای آلمان و اسپانیا و در آسیا کشورهای چین و ترکیه پیش‌قدم در پژوهش‌های رهبری بوده‌اند. مفهوم رهبری مورد علاقه مشترک پژوهشگران در کشورهای مختلف بوده و پژوهش در این حوزه مورد علاقه مشترک پژوهشگران بوده است. در این میان بیشترین همکاری پژوهشگران به ترتیب به پژوهشگران آمریکایی، انگلیسی، استرالیایی و چینی اختصاص یافته است.

در سپهر معنایی کلمات کلیدی مرتبط با پژوهش‌های رهبری با نگاهی کلی به داده‌های حاصل از نقشه‌برداری کتابشناختی می‌توان دریافت که در میان کلمات مرتبط با مفهوم رهبری مفاهیم فلسفه، رهبری، اخلاق، فرهنگ، ارزش‌ها و تاریخ بیشترین کاربرد را داشته‌اند. این مفاهیم در ربطشان با مفاهیم مدیریت منابع انسانی و کارآفرینی می‌تواند به‌ویژه در فعالیت‌های آموزش و پرورش معنادار باشد. در این راستا می‌توان گفت اولاً مفهوم رهبری بیشتر با مفاهیم کیفی و ذهنی در ارتباط بوده است. ثانیاً ضرورت توجه به مفاهیم کیفی و ذهنی همچون فلسفه، رهبری، اخلاق، فرهنگ، ارزش‌ها و میراث تاریخی در ارتباط با کار کردن با منابع و سرمایه‌های انسانی و کارآفرینی وجود دارد. دلالت این امر برای مدیریت و رهبری آموزشی می‌تواند توجه بیش از پیش به مفهوم رهبری آموزشی در آموزش و پرورش و سایر مراکز و مؤسسات آموزشی باشد. هم‌چنین توجه به مفاهیم ذهنی در پژوهش‌های مدیریت در کنار مفاهیم عینی و عملیاتی ازجمله مفاهیمی چون فلسفه، اخلاق، فرهنگ و تاریخ و مفاهیم مرتبط با آن‌ها در مدیریت و رهبری آموزشی امری ضروری است. پیشنهاد پژوهشگران به مسئولان آموزش و پرورش و مؤسسات و مراکز آموزشی به توجه بیش از پیش به رهبری آموزشی و به پژوهشگران بعدی، بررسی سایر مفاهیم کلیدی در مدیریت آموزشی در فضای داده‌های حاصل از WOS با روش کتابشناسی و نقشه‌برداری کتابشناختی است.

نتایج این پژوهش در حوزه علم مدیریت به توجه بیشتر مدیران آموزشی به مفهوم رهبری و در نتیجه رهبری آموزشی تأکید دارد. در این راستا رشد فزاینده مقالات کامل، اولاً نشانگر اهمیت پژوهش و تولید دانش رهبری است و ثانیاً مطالعه نتایج پژوهش‌ها در مجلات مدیریت آموزشی، علم اجرایی، مدیریت دولتی و تحقیق در رهبری را توصیه می‌نماید. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد ضرورت مشارکت در پژوهش‌های مربوط به رهبری در کشور ما احساس می‌شود. چرا که عمده پژوهش‌ها از آن پژوهشگران کشورهای انگلیسی زبان بوده و بیشترین همکاری‌های علمی نیز در این خصوص در همان کشورها صورت گرفته است. بدین‌سان مطالعات رهبری صرفاً تحت تأثیر فرهنگ سازمانی خاص قرار دارد و با رویکردهای فکری خاصی آمیخته است. چنانچه مطالعات رهبری در نقاط مختلف و کشورهای گوناگون با فرهنگ‌های گوناگون انجام شود نتایج متنوعی را در حوزه مطالعات رهبری می‌توان شاهد بود. رویکرد کل‌گرایانه و آمیخته با فلسفه و اخلاق در مطالعات رهبری می‌تواند به گسترش نگرش مدیران و رهبران آموزشی از سطح امور جزئی و روزمره به سطح کلان و ابعاد گسترده‌تر در ارتباط با فرد و سازمان آموزشی کمک نماید. همچنین این رویکرد می‌تواند در کنار ابعاد عملی و تجربی وظایف، به تقویت بعد نظری و دانش نظری و بنیادین مدیران آموزشی در کنار ابعاد عملی فعالیت‌ها در ارتباط با انسان و سازمان آموزشی کمک کند. بدین‌سان این رویکرد با کاستن فاصله میان عمل و نظر، جوانب و ابعاد گسترده‌تری را در مدیریت و رهبری آموزشی ملاحظه نموده و مدیران و رهبران آموزشی را به تصمیمات مؤثرتری راهنمایی خواهد کرد. از سوی دیگر نگرش جامع و کل‌گرایانه باعث تقویت قدرت تعمیم در مدیران و رهبران آموزشی می‌شود که طی آن مسائل و شرایط خاص از سوی مدیران و رهبران آموزشی به مسائل و شرایط مشابه در زمینه‌های وسیع‌تر تعمیم داده می‌شود. نگرش کل‌نگر هم‌چنین به‌جای توجه به اهداف کوتاه‌مدت و زودگذر، باعث توجه به هدف‌گیری‌های دورنگر و توجه به آینده و چشم‌اندازهای وسیع برای فرد و سازمان آموزشی می‌شود. نگرشی که ماهیت وجودی سازمان به میزان زیادی بستگی به وجود چنین نگرشی دارد.

منابع

- Blasé. J., Blasé.J. & Philips, D. (2010). *Handbook of School Improvement*. Thousand Oaks, California: Corwin.
- Chuang, K.-Y., Chuang, Y.-C., Ho, M., & Ho, Y.-S. (2011). Bibliometric analysis of public health research in Africa: the overall trend and regional comparisons. *South African Journal of Science*, 107(5-6), 54-59.
- Cuccurullo, C., Aria, M., & Sarto, F. (2016). *Foundations and trends in performance management: A twenty-five years bibliometric analysis in business and public administration domains*, *Scientometrics*, 108(2), 595-611.

- Daghfous, A. (2004). Absorptive capacity and the implementation of knowledge - Insentive Best Practices, *SAM Advanced Management Journal*, 2(69), 21- 27.
- Fu, H.-Z., & Ho, Y.-S. (2015). *A bibliometric analysis of the Journal of Membrane Science* (1976-2010). *The Electronic Library*, 33(4), 698-713.
- Gümüş, S, Bellibaş, M. S, Gümüşm E. Hallinger, P. (2019) Science mapping research on educational leadership and management in Turkey: a bibliometric review of international publications, *school leadership and management*, 1(40), 23-44.
- Gordon, A. Yuki, G. (2004).The Future of Leadership Research: Challenges and Opportunities, *Human Resource Research*, 3(18). 359- 365.
- Góngora Orjuela, A. (2010). The Importance of Bibliometric Studies. *The Orinoquia Case*, *ORINOQUIA*, 14(2), 121-122.
- Hildebrand, U. (2017). *Performance and talent: essentials of succession planning*. Handbook of Human Resources Management.
- Hoy, W., & Miskel, C. (2008). *Educational administration: Theory, research and practice*. New York: McGraw Hill.
- Hallinger, P. (2013). Measurement properties of the principal instructional management rating scale: A Meta-Analysis of Reliability Studies, *Educational Administration*, 2(49), 272-309.
- Hallinger, p. & Kovačević. J. (2019). A Bibliometric Review of Research on Educational Administration: Science Mapping the Literature, 1960 to 2018, *Review of Educational Research*, 3(89), 335-369.
- Higgins, J., & Bonne, L. (2011). Configurations of instructional leadership enactments that promote the teaching and learning of mathematics in a New Zealand elementary school. *Educational Administration Quarterly*, 47(5), 794-825.
- King, D. (2002). The changing shape of leadership, *Educational Leadership*, (59)8, 61-63.
- Kim, A. C. H. (2012). *Knowledge structure in sport management: Bibliometric and social network 99analyses*, (PhD), The Ohio State University, ProQuest Dissertations & Theses Global. (3529825)
- Kaparou, M. (2014). *Instructional leadership in a Crosscountry comparative context: case studies in English and Greek high performing secondary schools* (Doctoral [17] dissertation, University of Warwick.
- Khalil, G.M. Gotway Crawford, C.A., (2015). A bibliometric analysis of U.S.-based research on the behavioral risk factor surveillance system, *Am. J. Prev. Med (American journal of preventive medicine)*, 48 (1), 50-57.
- Khodabandelou, R., Mehran, G., & Nimehchisalem, V. (2018). A Bibliometric Analysis of 21st Century Research Trends in Early Childhood Education. *Revista Publicando*, 5(15), 137-163
- Mestry, R. (2013). The Innovative Role of the Principal as Instructional Leader: A Prerequisite for High Student Achievement? *International Proceedings of Economics Development and Research*, 60, 119.
- Manaseh, A. M. (2016). Instructional Leadership: The Role of Heads of Schools in Managing the Instructional Programme. *International Journal of Educational Leadership and Management*, 4(1), 30-47.

- Mohseni, H. S., Khodabandelou, R., Mehran, G., Rajabi, F. (2019). An Analytical Study of Professional Development in Preschool Education: An overview of the research carried out over the past 36 years. *New Thoughts on Education Faculty of Education and Psychology*, Al-Zahra University, 15(1)-1-22
- Magaly, G.M., Merigo, J.M., Hugo, B.F. (2019). Knowledge management: A global examination based on bibliometric analysis. *Technological Forecasting & Social Change*, 140. 194–220
- Nason, K. K. (2011). *The Impact of Principal Instructional Leadership Practices on Student Achievement*. ProQuest LLC. 789 East Eisenhower Parkway, PO Box 1346, Ann Arbor, MI 48106.
- Pan, Y., Weng, R., Xu, N., & Chan, K. C. (2018). The role of corporate philanthropy in family firm succession: A social outreach perspective. *Journal of Banking & Finance*, 88, 423-441.
- Rahimi, R., Koseoglu, M. A., Okumus, F., & Liu, J. (2016). Bibliometric studies in tourism. *Annals of Tourism Research*, 61(2016), 180-198.
- Rastehmoghadam, A. (2018). Four Climates of Educational Management Knowledge, A Historical Approach. *Journal of the Foundations of Education*, 8(2), 49-65
- Smith. P.G. (1956). *Philosophic-mindedness in educational administration*, Columbus, College of Education, Ohio State University.
- Talebian, A. Salavati, Sh. (2016). The Role of philosophical Mindness in Educational Innovation Adopting. *Education Studies*, 9(2), 94-113.
- Van Eck, N. J. (2011). *Methodological advances in bibliometric mapping of science*. (PhD), Erasmus Research Institute of Management (ERIM).
- Van Eck, N. J., Waltman, L., Noyons, E. C., & Buter, R. K. (2010). *Automatic term identification for bibliometric mapping*. *Scientometrics*, 82(3), 581-596.
- Van Eck, N. J., & Waltman, L. (2013). *VOSviewer manual*. Leiden: Univeriteit Leiden.
- Vošner, H. B., Kokol, P., Bobek, S., Železnik, D., & Završnik, J. (2016). A bibliometric retrospective of the *Journal Computers in Human Behavior* (1991–2015). *Computers in Human Behavior*, 65(1), 46-58.
- Zare, S. Hossein Gholizadeh, R. & Mahram, B. (2017). The Concept of Educational Leadership Model and Its Scope in the Field of Educational Management, *International Congress for Improving Management and the Iranian Educational System*, Tehran, Datis Development Conference Center, Retrieved in: https://www.civilica.com/Paper-DMCI01-DMCI01_065.html

**Studying the process of research in management with emphasis on the concept of
leadership and its implications in management and educational leadership: A
bibliographic analysis**

A. Sattari^{*}, R. Khodabandelou¹ & M. lashgari²

Received: 2019/07/07

Accept: 2020/04/17

Abstract

Objective: The purpose of this research is to study the trend of management research with emphasis on the concept of leadership in order to take advantage of its implications in management and leadership of education.

Materials and mehods: The research was carried out using mapping and bibliographic analysis using data from the WOS database. The structure and patterns of information exchanged in the field of leadership research as well as the interpretation of the relationship between the keywords used in the research were extracted and analyzed using VOS viewer software. The statistical population included 6540 articles, which often contained high-quality articles.

Result and Discussion: The results showed that the number of articles of leadership from 2000 to 2018 has been increasing. The articles were presented in the form of complete research papers and conference papers. The most prestigious publications belonged to the countries of the United States, Canada and England, and to the universities of Minnesota, Wisconsin and Manchester. Most international collaborations in the publication of papers have been conducted by countries and researchers from the United States, China, the United Kingdom and Australia, respectively. In the treasury of keywords used in research, the concept of leadership is mainly used in interacting with the concepts of efficiency, philosophy, philosophy of science, ethics, knowledge, vision, ideas and innovation. From the data presented, it can be seen that, first, attention to the concept of leadership has increased over time. Secondly, the concept of leadership has been integrated with mental concepts. This indicates the need for attention to mental and linguistic concepts and approaches in management research and educational leadership.

Keywords: bibliographic analysis, leadership, educational leadership, management.

* Corresponding Author: Assistant Professor, Department of Educational Management and Planning, Faculty of Education and Psychology, Al-Zahra University, Tehran, Iran. E-mail: alisattari@alzahra.ac.ir

1. Assistant Professor, Department of Learning Technologies, Faculty of Education, Sultan Qaboos University, Oman.

2. Master of Educational Management, Faculty of Education and Psychology, Al-Zahra University, Tehran, Iran

